

Висновки та перспективи подальших досліджень. Стратегія розвитку підприємства є збіркою постійних принципів функціонування підприємства, що прямують до реалізації цих головних цілей, яке містить місія підприємства. Ці принципи до того ж визначають границі ринкової активності фірми, а в цьому обсязі – сфера можливих, допустимих рішень і операційних рішень. У контексті прогресуючих процесів глобалізації економіки особливого значення набуває можлива до застосування стратегія інтернаціоналізації, яка, будучи часткою загальної стратегії підприємства, стосується закордонної експансії.

Нові напрями досліджень, що стосуються стратегії розвитку підприємства на закордонних ринках, визначають між іншим концепцію підприємства "глобального від початку" (так званий "born global"), а також мережевий підхід до інтернаціоналізації (network approach). У першому випадку йдеться про підприємства, які від початку свого існування зорієнтовані на глобальний ринок, в яких взагалі не виступає етап трактування закордонних ринків як додаток до рідного ринку. "Born globals", зазвичай, функціонують в транснаціональних сегментах ринку, часто характеризують ринкові ніші, тобто однорідні групи споживачів, наявних в більшості країн цього регіону або світу, визначених передусім згідно з суспільним критерієм і соціально-культурним, а не географічним. Переважно – це спеціалізовані виробники з галузей, що репрезентують розвинений технологічний рівень та пропонують сучасне майно і послуги дуже високої якості. Своєю чергою, в мережевому підході підприємство, яке інтернаціоналізує свою діяльність, трактується як фрагмент ширшої системи багатьох суб'єктів, що взаємно один на одного впливають. Наявність зв'язків підприємства із різними суб'єктами з його оточення не є новим, однак актуальним, тобто в умовах глобалізації і так званого розвитку економіки, яка опирається на знання, характеризується цілком іншим характером порівняно з більш ранніми періодами. У межах мережевого підходу – подібно як в концепції "born global" – звертається увага на можливості трактування інтернаціоналізації діяльності як потенційного напряму розвитку не тільки великих підприємств, але й середніх і малих.

1. Duliniec E. *Marketing międzynarodowy*. PWE, Warszawa 2009. 2. Gorynia M. *Strategie zagranicznej ekspansji przedsiębiorstw*. – Warszawa: PWE, 2007. 3. Grzegorzczak W. *Marketing na rynku międzynarodowym*. Wolters Kluwer. – Kraków, 2009. 4. Limański A., Drabik I.: *Marketing międzynarodowy*. Difin. – Warszawa, 2010. 5. Pierścionek Z. *Strategie konkurencji i rozwoju przedsiębiorstwa*. WN PWN. – Warszawa, 2003. 6. Rymarczyk J. *Internacjonalizacja i globalizacja przedsiębiorstwa*. PWE. – Warszawa, 2004. 7. Solberg C. A. *A Framework for Analysis of Strategy Development in Globalizing Markets*. "Journal of International Marketing". –1997. – Vol. 5. – No. 1. 8. Wiktor J.W., Oczkowska R., Żbikowska A. *Marketing międzynarodowy. Zarys problematyki*. PWE. – Warszawa, 2008. 9. Zorska A.: *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach*. – Warszawa, 2007.

УДК 658.589.651; 338.24

С.В. Захарін

Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

МАРКЕТИНГОВІ МОЖЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЧНИХ КЛАСТЕРІВ

© Захарін С.В., 2010

Викладено результати дослідження з питань організації інвестиційного забезпечення розвитку технологічних кластерів. Вказано на перспективні можливості формування та реалізації інвестиційного ресурсу технологічних кластерів. Запропоновано використання механізму державно-приватного партнерства інвестиційного забезпечення розвитку технологічних кластерів.

Zakharin S. In the article research results are expounded on questions organization of the investment providing of development of technological clusters. It is indicated on perspective possibilities of forming and realization of investment resource of technological clusters. The use of mechanism is offered state private partnerships of the investment providing of development of technological clusters.

Постановка проблеми, актуальність теми дослідження. Світовий досвід переконливо доводить перспективність розвитку кластерних утворень. Останнім часом активізувалися процеси створення технологічних кластерів у різних сферах – як виробничій (машинобудування, агропромислове виробництво, легка промисловість, виробництво меблів, промисловість будівельних матеріалів тощо), так і невиробничій (туризм, курортне обслуговування, інформаційні послуги тощо). Успішність діяльності технологічного кластера визначається його спроможністю залучати та реалізовувати системні інвестиції (у тому числі й на

реалізацію проектів інноваційно-технологічного спрямування). Однак досвід показує, що переважна більшість вітчизняних кластерів не мають механізмів організації ефективного інвестиційного співробітництва, зокрема з використанням нових інструментів. Тому важливим завданням для науки і практики є вироблення пропозицій з пошуку маркетингових можливостей залучення інвестицій у розвиток технологічних кластерів. Цим визначається актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання залучення інвестицій у розвиток технологічних кластерів розглядають дедалі більше наукових розвідок. Розроблені окремі теоретико-методологічні питання організації супроводу процесу створення та розвитку технологічних мережових структур, зокрема кластерів (на рівні регіону та на рівні держави). Запропоновано методологічні підходи організації фінансового управління на рівні кластерів залежно від основного виду діяльності. Вироблені рекомендації з питань маркетингового супроводження розвитку кластера.

Над окремими питаннями залучення інвестицій у розвиток інноваційно-технологічних кластерів плідно працюють провідні науковці: О. Кузьмін, В. Жежуха, О. Румянцева, Л. Федулова, Г. Семенов, О. Богма та ін. [1–4].

Проте мають бути розроблені конкретні пропозиції з питань залучення інвестицій у розвиток технологічних кластерів, зокрема на основі використання маркетингових інструментів.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняний та зарубіжний досвіди засвідчують високу ефективність кластерного співробітництва для вирішення проблем соціально-економічного розвитку на мезорівні.

Відома російська дослідниця О. Румянцева пропонує таке визначення: «Кластер – це група взаємопов'язаних між собою галузей, як правило, об'єднаних ще й за географічною ознакою» [1, с. 230].

Кластер як добровільне партнерське об'єднання за територіальною або галузевою ознакою виробників товарів та послуг з постачальниками та іншими інститутами спрямоване на одержання індивідуальної чи сукупної економічної вигоди на основі комплексного задоволення своїх виробничих вимог та запитів споживача. Кластери забезпечують шлях до фінансової свободи через синергію об'єднання для оптимального використання переваг кожної з територій [2, с. 15–16].

Кластери – це такі добровільні об'єднання підприємств різних галузей, які не зливаються у єдину структуру, а співпрацюють в межах спільної стратегії розвитку. Це дає змогу об'єднувати значні ресурси, зокрема фінансові, для створення конкурентоспроможних на внутрішньому та зовнішньому ринках товарів та послуг [2, с. 17–19].

Основною метою кластера є розвиток соціально-економічних, науково-технічних, екологічних та інших зв'язків між суб'єктами та учасниками економічних відносин на певних принципах (законності; економічної доцільності; урахування повноважень суб'єктів та прав учасників; усунення будь-яких перешкод до взаємної співпраці).

В Україні процеси становлення та розвитку кластерів тривають з початку 90-х рр. ХХ ст. Активізувалися наукові розвідки з цих питань, кластерним утворенням надається певна підтримка з боку міжнародних та національних органів та інституцій. Зокрема, в Україні впроваджується проект ЄС «Послуги з підтримки малого та середнього підприємництва у пріоритетних регіонах», який має на меті активізувати розвиток кластерів (бізнес-мереж) через проведення семінарів, створення посібника, презентацій реалізованих проектів.

В Україні започатковано створення громадських об'єднань та організацій кластерів, зокрема в липні 1998 р. була зареєстрована громадська організація Асоціація „Поділля Перший”, яка відіграє провідну роль в регіональному розвитку України на основі впровадження кластерної моделі. За участю організації вже створені шість кластерів: швейний, будівельний, харчовий, продовольчий, туристичний, кластер зеленого туризму. Найуспішнішими і найвідомішими прикладами кластерних утворень в сфері туризму є кластер сільського туризму „Оберіг”, туристичний кластер „Кам'янець”, кластер „ЕКОТУР”. В межах Асоціації „Поділля Перший” реалізуються міжнародні проекти (зокрема, в будівельному кластері реалізується спільний українсько-польський проект „Впровадження польських інновацій на основі будівельного кластера” за підтримки Польсько-американсько-української ініціативи про співпрацю (ПАУСІ).

В останні роки активізувалися процеси розвитку технологічних кластерів (кластерів, розвиток яких ґрунтується на використанні новітніх технологій та організації інноваційно-технологічного співробітництва його учасників). Серед найуспішніших технологічних кластерів, судячи із наукових джерел та повідомлень засобів масової інформації, можемо відзначити такі: «Нові машини» (Дніпропетровськ), «Нові матеріали» (Харків), «Біотехнології» (Львів), «Нові продукти харчування» (Київ та Київська обл.), «Нові технології природокористування» (Донецьк), «Інноваційна культура суспільства» (Київ), «Нові силові установки та рушії» (Запоріжжя), «Енергетика сталого розвитку» (Київ), "Транзитний потенціал України" ("Розвиток транзитного потенціалу") (Одеса), "Технології інформаційного суспільства" (Київ), «Сільськогосподарське

машинобудування» (Запоріжжя) «АгроБУМ» (Запорізька область), «Бджола не знає кордонів» (Запорізька область), «Сільський зелений туризм» (Хмельницька область) та ін. У 2008 році на базі Харківського національного економічного університету (кафедра туризму), ВАТ Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва, Белгородського державного університету (кафедра туризму), Белгородського обласного фонду підтримки малого підприємництва було утворено транскордонний туристичний кластер, пілотний проект якого запроваджується у Золочівському (Україна) та Гайворонському районах (Російська Федерація).

Фахівці вказують на високу перспективність розвитку технологічних кластерів у межах реалізації виробничих проектів [3], а також в межах транскордонного співробітництва [4].

У світі існують позитивні приклади функціонування транскордонних кластерів в різних сферах:

1. Транскордонний кластер „БіоДолина” – кластер трьох країн у верхній долині р. Рейну, розміщений в північно-західній частині Швейцарії, у німецькому регіоні Південний Баден, частини землі Баден-Вюртемберг та у французькому регіоні Ельзас, який з’явився після злиття великих компаній. Кластер має за мету стати провідним європейським центром біотехнологій, він створений та діє поблизу важливих науково-дослідних центрів. У межах кластеру співпрацюють 40 наукових установ, 4 університети, приблизно 280 дослідних груп, 600 компаній, включаючи компанії, які є вже глобальними гравцями. Крім того, тут задіяно 100 000 студентів та створено 50 000 робочих місць.

2. Транскордонне об’єднання навколо затоки Ересунн Данії та Швеції, включаючи „Долину Медікон”. „Долина Медікон” розміщена на півночі ЄС, між данським регіоном столиці Копенгагена і шведським Сконе. Вона нараховує 26 лікарень, 12 університетів з 4 000 дослідниками та 135 000 студентами. Інтелект та успіхи в економіці створили 30 000 робочих місць, більше ніж на 160 підприємствах. Деякі з підприємств, що спеціалізовані на данських дослідженнях, пов’язаних з медикаментами проти порушень центральної нервової системи, стали вже провідними у своїх напрямках діяльності.

3. Транскордонне об’єднання Твенте, яке охоплює прикордонні регіони Нідерландів та Німеччини та включає регіональні кластери в напрямках технологій штучних матеріалів, біомедицини та переробки металів.

4. Транскордонне об’єднання „Долина Доммель” на бельгійсько-нідерландському кордоні, яке складається з регіональних кластерів сусідніх країн, учасниками яких є високотехнологічні підприємства та наукові організації.

5. Транскордонний кластер скла, розміщений у австрійському регіоні Верхня Австрія, у німецькому регіоні Баварія та в чеському регіоні Богемія.

6. Транскордонний кластер текстилю в регіоні Нижня Австрія і чеському регіоні Богемія.

В Україні існує достатньо прикладів технологічних кластерів, але їх головним недоліком є недостатнє (або неповне) використання потенціалу (системних можливостей) побудови кластерів та, як наслідок, – недостатня реалізація можливостей факторних ринків (зокрема ринку інвестицій) як забезпечувальної підсистеми їх розвитку [2, с.16].

Незважаючи на активізацію наукових розвідок з питань нових виробничо-мережових систем, зокрема кластерів, зростання кількісних та якісних показників розвитку технологічних кластерів здійснюється повільно. Це зумовлено відсутністю:

- нормативного визначення „кластер”, «виробничий кластер», «технологічний кластер», їхніх видів, комплексу заходів щодо створення технологічних кластерів в Україні, зокрема транскордонних, а також нормативно-правового та інституційного середовища їх функціонування;
- достатнього інформаційного забезпечення створення та функціонування технологічних кластерів в Україні серед пересічних громадян, підприємців та громадських організацій України;
- зацікавленості малих та середніх підприємств об’єднуватись у виробничі мережі внаслідок неправильного та неповного розуміння принципів діяльності кластерних об’єднань;
- досвіду функціонування технологічних кластерів в Україні внаслідок недостатнього вивчення світового досвіду формування кластерної політики розвитку держави, участі держави в процесі підтримки та реалізації ініціатив створення кластерів, переваг та можливостей від участі в кластерах підприємств, громадських організацій та вищих навчальних закладів;
- інвесторів (через інвестиційну непривабливість регіонів);
- досвіду застосування технологій залучення та супроводу інвестицій, що спрямовуються у розвиток технологічних кластерів.

У чинному законодавстві України поняття „кластер” досі ще не знайшло свого відображення, хоча в підготовлених проектах стратегій розвитку регіонів та окремих сфер діяльності в національному масштабі це поняття вже згадується. Важливим кроком на шляху впровадження кластерної моделі розвитку економіки України є розробка проектів Концепції створення кластерів в Україні та Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів.

З точки зору чинного законодавства України в інноваційній сфері „кластер” підпадає під класифікацію „інноваційна структура”. Порядок створення і функціонування інноваційних структур регламентується Постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.1996 р. № 549 „Про затвердження Положення про порядок

створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів”. Згідно з п. 2 цього документа „інноваційна структура – це юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, яка створена відповідно до законодавства (вид А), або група юридичних осіб, яка діє на підставі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи і без об’єднання вкладів її учасників (вид Б), з певними сферами діяльності і типом функціонування, орієнтованими на створення та впровадження наукомісткої конкурентоспроможної продукції”. Відповідно до п. 4 Порядку визначено, що ініціатором створення інноваційної структури можуть бути центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, організації незалежно від форм власності.

Світова практика свідчить, що в становленні та функціонуванні кластерів важливу роль відіграють навчальні заклади, тому, враховуючи законодавчі обмеження, які існують в Україні для вищих навчальних закладів стосовно можливості ведення господарської діяльності, кластери в Україні за участю навчальних закладів можна створювати у вигляді інноваційної структури виду Б.

Як показує аналіз практики кластерної діяльності, адміністрація вітчизняних кластерів, особливо малих та середніх, недостатньо уваги приділяє визначенню джерел інвестиційного забезпечення, особливо на перспективу. У переважній більшості оприлюднених стратегій розвитку кластерів не міститься системної інформації щодо формування та реалізації кластерами та їхніми суб’єктами власної скоординованої інвестиційної політики в межах спільної діяльності.

Узагальнення досвіду діяльності технологічних кластерів в Україні довело, що їхні господарські механізми мають істотний недолік – відсутність практики впровадження та застосування сучасних механізмів інвестиційного забезпечення їхнього розвитку (особливо це стосується транскордонного співробітництва, яке потребує нових рішень в умовах глобалізації).

Між тим, за висновком фахівців, у світовому досвіді розвитку кластерів інвестиційно-інноваційна спроможність, отримана внаслідок спільної діяльності, визнається як провідний чинник одержання позитивних результатів [3].

Слід відзначити, що кластерна модель співробітництва дає можливість суб’єктам кластера ефективніше вирішувати окремі інвестиційні проблеми за рахунок об’єднання зусиль у формуванні спільного економічного потенціалу та його окремих складових (виробничий, людський, матеріально-технічний, технологічно-інноваційний, фінансовий, природно-рекреаційний тощо), обміну інформацією, взаємній операційній підтримці тощо.

Інвестиційна стратегія кластерного утворення повинна передбачати механізм залучення інвестицій на основі ефектів, які можуть бути отримані в результаті кластерного співробітництва, а також перспективні напрями використання інвестицій у рамках спільних проєктів.

Перспективи використання фінансових послуг, зокрема щодо пошуку та розміщення інвестицій, мають ґрунтуватися на реалізації концепції приватно-державного партнерства, використанні встановлених відносин у різних сферах між територіями різних держав, автономізації фінансово-організаційного забезпечення підприємництва, збереженні національного ринку фінансових послуг в умовах глобалізації.

Уповільнення темпів розвитку кластерних утворень значною мірою зумовлено відсутністю в українських суб’єктів кластерного співробітництва можливості забезпечити необхідне інвестування спільних проєктів (або комплексу заходів суб’єктів такого співробітництва, спрямованих на виконання завдань та задоволення інтересів мезорівня).

Слід, однак, відзначити, що деякі країни Європи, наприклад Німеччина, мають кластери, які ґрунтуються на принципах самофінансування та самоінвестування. Цікавий досвід Нідерландів та Великої Британії, де інвестування кластерів здійснюється венчурними компаніями [2]. Цей досвід необхідно вивчити і українським фахівцям.

Розглянемо можливості реалізації ефективних механізмів інвестиційного забезпечення розвитку технологічних кластерів на прикладі сфери туризму.

Вважаємо, що високотехнологічні кластери у сфері туризму мають великі перспективи розвитку через загальну тенденцію збільшення витрат домогосподарств на подорожі і відпочинок, поліпшення структури виробництва валового внутрішнього продукту через зростання частки послуг, а також внаслідок проведення в Україні у 2012 році фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу.

Нині у сфері туризму України працює кілька технологічних кластерів: Івано-Франківська область (туристичний кластер, кластер виробників декоративного текстилю); Полтавська область (туристично-рекреаційний кластер „Гоголівські місця Полтавщини”); Черкаська область (кластер перевізників); Житомирська область (кластер каменедобування та каменеобробки); Київська область (Славутицька міська громадська організація „Туристичний кластер – Славутич”); Автономна Республіка Крим (добровільне об’єднання органів місцевого самоврядування міст Вознесенськ, Гола Пристань, Южний, Ізмаїл, Белгород-Дністровський, Алушка, Іллічівськ, Цюрупінськ „Туристичний кластер „Південне туристичне кільце”). Ідеї створення туристичних кластерів на рівні ініціювання громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування також з’являються і в інших регіонах, зокрема у Тернопільській, Чернівецькій, Чернігівській та Рівненській областях.

Конкурентними перевагами кластерних формувань у сфері туристичного обслуговування слід визнати:

- широкі можливості ефективного використання природно-ресурсного потенціалу;
- наявність унікальних історичних, архітектурних та культурних пам'яток, спільність історичних подій та видатних постатей, що становить цінність для розвитку пізнавального туризму;
- розвинена мережа закладів підготовки кадрів для туристичної сфери та наявність інтелектуального потенціалу і висококваліфікованих працівників у сфері туризму, охорони здоров'я та рекреації;
- сприятливе географічне розташування на перетині транзитних міжнародних шляхів (автомобільних, залізничних та авіаційних);
- значна кількість закладів розміщення туристів (готелів, мотелів, санаторно-курортних закладів, притулків та туристичних баз, агротуристичних садиб) з порівняно низькими коефіцієнтами завантаженості протягом року;
- наявність мережі інституцій та організацій підтримки малого та середнього бізнесу (агенції регіонального розвитку, туристичні асоціації, торгово-промислові палати, туристичні палати, асоціації та центри підтримки малого та середнього бізнесу).

Співробітництво на основі впровадження кластерної моделі розвитку туризму дасть змогу активізувати туристичні підприємства регіонів до спільних розробок комплексних туристичних продуктів та забезпечити вищий рівень використання потужностей закладів розміщення.

Налагодження зв'язків між туристичними кластерами та науковими і навчальними закладами уможливіть реалізувати спільні науково-освітні проекти з метою збільшення кількості різнопрофільних фахівців для обслуговування зростаючих туристичних потоків та формування нових туристичних продуктів.

Перешкодами для створення технологічного кластера у сфері туризму є: мовні бар'єри, відмінності у ментальності учасників обраної форми співробітництва та інституційна дистанція між органами влади та іншими установами та організаціями інших регіонів; відсутність методологічного забезпечення.

Водночас створення та сприяння розвитку кластерних утворень уможливіть істотно підвищити рівень конкурентоспроможності туристичної сфери депресивних регіонів, оскільки формує такі переваги:

- кооперація учасників кластера для досягнення певних цілей, але водночас конкуренція на ринках збуту;
- можливість реалізації некомерційного партнерства;
- легкість і законність застосування різних схем мінімізації оподаткування;
- підвищення ефективності взаємодії приватного сектору, органів місцевого самоврядування, бізнес-асоціацій, дослідницьких та освітніх установ в інноваційному процесі;
- динамічність та гнучкість функціонування;
- оптимізація господарських процесів на основі створення нових форм об'єднання знань та виробництва;
- зниження бар'єрів виходу на нові ринки за рахунок уніфікації вимог до продукції та послуг в межах кластера;
- ефективність навчання персоналу внаслідок організованого підходу, можливість адаптації системи професійної освіти регіону до потреб підприємств кластера;
- ефективність придбання технічних засобів та програмних продуктів;
- перенос позитивної репутації кластера на його учасників (колективний бренд);
- спільна дистрибутивна мережа;
- економія на закупівлях за рахунок спільної роботи з постачальниками та посередниками.

Така модель співробітництва створює позитивні ефекти і на рівні регіону:

- підвищення рівня зайнятості;
- скорочення виплат по безробіттю з місцевих бюджетів;
- залучення кваліфікованих вітчизняних та іноземних спеціалістів;
- сприяння розвитку суміжних секторів в економіці та сфері послуг;
- збільшення податкової бази;
- формування нових форм державного управління і перехід від прямого втручання органів влади до управління за допомогою опосередкованих стимулів;
- зменшення безробіття;
- розширення пропозиції на місцевих ринках послуг та продукції;
- комплексність послуг та покращання рівня обслуговування;
- збільшення можливостей самореалізації та впровадження наукових розробок для науковців та дослідників.

Доцільно, на наш погляд, стимулювати розвиток технологічних кластерів у сфері туризму із залученням можливостей підприємницьких структур країн-сусідів. Тобто йдеться про активізацію розвитку транскордонного співробітництва. Приміром, фахівці обґрунтували, що з метою створення українсько-

польського транскордонного туристичного кластера залучити координаційні групи з питань розвитку туризму „Карпатського єврорегіону” та „Єврорегіону Буг”, підрозділи органів місцевого самоврядування прикордонних регіонів України та Польщі з питань розвитку туризму та культури, туристичні бізнес-асоціації для формування групи лідерів, які в подальшому протягом року на туристичних ярмарках, виставках та комунікативних заходах в прикордонних регіонах України та Польщі популяризуватимуть ідею створення транскордонного туристичного кластера і формуватимуть його структуру, склад потенційних учасників. Зокрема до учасників транскордонного туристичного кластера доцільно залучити туристичні підприємства, навчальні заклади, страхові та фінансові установи, транспортні підприємства, заклади розміщення та громадського харчування, туристичні та культурні об’єкти, громадські організації [5].

Висновки і пропозиції. На сучасному етапі вважаємо за доцільне запропонувати низку механізмів активізації інвестиційного забезпечення кластерів з використанням насамперед механізмів державно-приватного партнерства. На нашу думку, з урахуванням поточної економічної ситуації у країні можливе впровадження таких заходів:

1) стимулювання розвитку кластерів шляхом залучення їх до виконання державних та місцевих бюджетних програм, а також надання державної інвестиційної підтримки переважно проектам, які приводять до зменшення бюджетних витрат (розвиток соціальної та туристично-транспортної інфраструктури, організація побутового обслуговування, впровадження екологічних та ресурсоощадних технологій тощо);

2) організація консультування та інформування кластерних утворень про можливості безкоштовного залучення ресурсів з метою їхнього подальшого інвестування (венчурні фонди, міжнародна технічна допомога, гранти тощо);

3) розробка Державної цільової програми розвитку кластерів, в якій мають передбачатися конкретні шляхи і засоби залучення інвестиційних та фінансових ресурсів з використанням пільгових механізмів (податкові пільги, спільне інвестування, «дешеві» кредити, безповоротна фінансова допомога тощо);

4) проведення масової освітньо-роз’яснювальної компанії серед підприємців, особливо в депресивних регіонах, про принципи і організацію діяльності кластерних утворень;

5) створення регіональних бізнес-інкубаторів, які мають супроводжувати розвиток кластерів та здійснювати пошук можливих інвестиційних ресурсів.

З метою формування інституційних передумов створення і розвитку технологічних кластерів доцільно здійснити такі заходи:

1. Провести громадські обговорення проектів Концепції створення кластерів в Україні та Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів та пришвидшити процес затвердження концепцій і безпосередньо стратегій з метою нормативного визначення поняття „кластер” та створення інституційних передумов активного впровадження кластерної моделі розвитку в Україні.

2. Державному комітету статистики України доцільно розробити методiku визначення потенційних кластерів, оцінку ефективності їх діяльності та статистичного спостереження для відображення об’єктивних показників кластерного розвитку в Україні.

3. Міністерству економіки України і Міністерству регіонального розвитку та будівництва України розробити на основі існуючих вітчизняних та закордонних зразків методичні посібники з кластерного розвитку для різних сфер (зокрема туристичної сфери) та розповсюдити їх серед підприємців, навчальних закладів, громадських організацій та спеціалізованих установ підтримки підприємницької діяльності та розвитку регіональної економіки для інформаційного забезпечення процесу популяризації кластерної моделі розвитку.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому необхідно провести поглиблені дослідження щодо впливу інвестицій на окремі економічні показники діяльності кластера залежно від конкретної соціально-економічної ситуації.

1. Румянцева Е.Е. *Новая экономическая энциклопедия* / Е.Е. Румянцева. – М.: Инфра-М, 2008. – 826 с.
2. Кузьмін О. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень / О. Кузьмін, В. Жежуха // *Економіка України*. – 2010. -- № 2. – С. 14–23.
3. Федулова Л.І. *Технологічний розвиток економіки України [монографія]* / Л.І. Федулова. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2006. – 627 с.
4. Семенов Г.А. *Національний кластер – новий шлях для прискорення економічного та інноваційного зростання України* / Г.А. Семенов, О.С. Богма // *Вісник економічної науки України*. – 2006. – №1. – С. 127–133.
5. *Обґрунтування доцільності реалізації кластерної моделі українсько-польського транскордонного співробітництва у сфері туризму [наукова доповідь]* / Національний інститут регіональних досліджень. – К.: НІСД, 2009.